

ההתיישבות

שי בן־אליהו, מיזמי ההתיישבות בעין יהב ובערבה התיכונה וחקלאי בעין יהב. היה ראש המועצה האזורית ערבה תיכונה בשנים 1992–2001. היה מעורב בהחלטות שהתקבלו בהסכם השלום עם ירדן להשאת השטחים החקלאיים ובארות המים שמזרח לנחל הערבה בתחום ישראל

בנגב הייתה מרכיב חשוב בתפיסת הציונות של דוד בן־גוריון. הוא האמין שניתן יהיה להפריח את השממה וליישב מיליוני יהודים בנגב. בן־גוריון קרא לנוער להגשים חזון זה ואף נתן דוגמה אישית בהליכתו למדבר — לגור בשדה בוקר. כאשר הגיע אליו מידע על רצון של אנשים להתיישב בנגב, היטה אוזן קשבת לבעיותיהם וניסה לסייע ככל האפשר. אולם לא כל מקבלי ההחלטות בסוכנות, במשרדי הממשלה ובתנועות המיישבות, האמינו בהקמת יישובים בנגב. חלק מהם הושפעו מניסיונות כושלים להקמת יישובים במדבר ולא רצו להשקיע מאמצים וכספים שעתידים לדעתם לרדת לטמיון.

בן־גוריון מסייע בהקמת עין יהב

על־פי פרקי יומן של שי בן־אליהו

המבנה האחרון של המחנה הישן בעין יהב, 2012

פגישתי הראשונה עם בן־גוריון

בשנת 1954 פנה בן־גוריון בקריאה לבני המושבים הוותיקים לצאת ולסייע למושבי העולים. כמאתיים מבני הדור השני של המושבים נענו לקריאתו. במסגרת זו הגעתי לשנת עבודה כמדריך חברתי בבית הספר ויצמן ("אשל הנשיא"). לאחר מכן עסקתי בפעילות לחינוך חקלאי בוועדת הנוער של תנועת המושבים, ולימים שימשתי מרכז הוועדה. במסגרת זו הקמנו גרעיני נח"ל של בני מושבים ובוגרי בתי ספר חקלאיים וליווינו אותם במהלך שירותם הצבאי. פיקוד הנח"ל שיבץ גרעינים אלה על פי הצורך המידי ולא שילבם במאמץ להקים יישובי קבע.

חשבתי שמצב זה אינו יכול להימשך וביקשתי מאסיק יפה, שהיה ראש תנועת ההתנדבות, לעזור לי להיפגש עם בן־גוריון ולדון עמו על שליחת גרעיני תנועת המושבים להתיישבות בנגב. תוך זמן קצר נקבעה פגישה בביתו של בן־גוריון בתל־אביב. בן־גוריון קיבל אותנו — אסיק, גד יעקבי ואנוכי — בגופייה, ישוב מאחורי שולחן כתיבה גדול. הוא דיבר אתנו על חשיבות יישובו של הנגב ועל המאמץ ההתיישבותי שעל גרעיני תנועת המושבים לרכז בנגב. שאלנו: "היכן בנגב?" והוא השיב ללא היסוס: "צריך שילכו למצפה רמון — רמון יהיה מקום גדול... מצאו שם פצלי שמן וזו תהיה תעשייה גדולה". על אף שהפגישה הייתה מרגשת, נחלתי אכזבה. מובן שלא יכולנו לקבל תשובה זו, כי אנחנו דיברנו על גרעין התיישבותי שעתידי להקים יישוב חקלאי. אולם אין ספק שחזון יישוב הנגב שעליו דיבר בן־גוריון ברבקות כל כך גדולה — היה מדבק.

הפגישה עם בן־גוריון עודדה אותי לפעול לארגון קבוצה להתיישבות בנגב, אך לא מנעה ממני להמשיך לחלום על יישוב חקלאי — כיאה לנציג של תנועת המושבים.

בסוף 1957 החלה להתגבש אצלי המחשבה להתיישב בבארותיים שבניצנה, היאחזות נח"ל שאוישה בידי גרעין של תנועת המושבים. בבארותיים היו מעט מים ושטחים מצומצמים לעיבוד חקלאי, בהחלט לא מקום הנחשב ראוי לטיפול חקלאות מקובלת.

לאתגר כזה, כמוכן, צריך שותפים, ותחילה דיברתי עם חגי פורת. חגי, שהיה בן רמת גן, למד בכפר יהושע ושם הכרנו. לא היה צורך ביותר משיחה אחת על מנת שיהיה ברור לשנינו שאנו עומדים להקים יישוב בנגב במקום שנחשב בלתי אפשרי להתיישבות.

משפשטה השמועה בדבר כוונתנו להקים יישוב חדש בנגב, הציע לנו מיכה הילב, קצין הפיתוח של משרד החקלאות דאז, לנסוע בג'יפ שלו לעין יהב ולבחון את האפשרות להתיישב שם ואכן עשינו זאת.

עין יהב הצעירה עברה עד אז גלגולים רבים וכושלים: ניסיון היאחזות של אנשי שח"ל (שירות חלוצי לישראל — ארגון התיישבותי של מפא"י) לא עלה יפה; חוות הגדנ"ע שהוקמה במקום נסגרה בגלל מלריה; קבוצה שהחליטה לחיות בערבה כדרך הבודווים נעלמה; מצפה חקלאי מוזר של משרד החקלאות לא הוביל לשום מקום.

מיכה הובילנו בדרך המלך לאילת, דרך מעלה עקרבים שהייתה עדיין ללא אספלט. ראינו את החווה החקלאית ואת הלומי השמש שחיו במקום ואת עיסוקיהם: חלקת אספסת זעירה, מזון לחמש עזים ותיש אחד וחלקה קטנה של עצי קיקיון בשטח שכולו חֲמֵדָה.

המקום נראה לנו בהחלט אתגרי להקמת יישוב חקלאי במדבר. התחלנו לחזר על הפתחים במשרדים השונים על מנת לקדם החלטה להקמת היאחזות במקום, אליה יופנו גרעיני תנועת המושבים. קל יחסית היה לקבל את הסכמתה של תנועת המושבים, על אף העובדה שפעילים רבים לא הבינו מדוע צריך להסתבך בהקמת היאחזות בערבה ולא ללכת על משבצת מבטיחה במקום אחר בארץ. קשה היה לקבל את הסכמת הצבא והסוכנות. נפלנו קרבן לוויכוח אין־סופי מי ישלם את 70,000 הלירות שנדרשו להחזקת היאחזות בכל שנה.

איך נמצא הפתרון? הנהגת מפא"י החליטה לארגן כנס בן שלושה ימים בו נטלו חלק שרים, חברי כנסת, מנהיגי הסתדרות וכיו"ב. יו"ר הכנס היה משה שרת. לכנס הוזמנו שלושה צעירים ואני

שי בן־אליהו, שנות ה־60

בתוכם. ביום השני ביקשתי את רשות הדיבור. לפני שהתחלתי לדבר על הצורך ביישוב הנגב נכנס בן־גוריון, ראש הממשלה ושר הביטחון דאז. הוא הקשיב לי ולעוד דוברת, התנצל שהוא עסוק מאוד וביקש את רשות הדיבור. שרת נענה בחוסר רצון בולט ("זה משבש את הסדר"), ובן־גוריון פתח ואמר: "על הנגב לא אדבר, כי בן־אליהו כבר דיבר" ועבר לנושאים אחרים. לאחר שסיים, העברתי לבן־גוריון פתק בו ביקשתי שיעניק לי כמה דקות. הוא הביט בי ונענה בראשו ל"הן".

יצחק נבון, שהיה ראש לשכתו, הזמינני לארוחת ערב במהלכה סיפרתי לבן־גוריון שמעכבים לנו את התשובה בעניין הקמת היאחזות בעין יהב בטענה שלמשרד הביטחון אין כסף. הוא ענה כשפניו מסמיקות מכעס: "אני שר הביטחון ואני אקבע למה יש כסף", והבטיח לגמור את העניין.

הופנינו ללוי אשכול, שר האוצר דאז וראש המחלקה להתיישבות של הסוכנות היהודית. חגי ואני הלכנו לאשכול. הוא קידמנו ב"מה אתם רוצים, קינדערלך?" "להתיישב בעין יהב" ענינו. "אל תמהרו, האם אתם יודעים כמה קרקע יש שם? מים? ראשית נשלח מודדים". יצאנו מהפגישה ברגשות מעורבים: מחד גיסא, גילו כלפינו רצון טוב בתקופה של מחסור בכסף שבה הוחלט לא להקים יישובים חדשים, אך מאידך גיסא, שוב עיכוב.

אולם המודדים הגיעו תוך זמן קצר, הזיעו ומדדו. הם הגיעו ל־3,000 דונם ראויים לעיבוד. אשכול היה מרוצה ואמר שזה שטח רציני ושיש על מה לדבר, אבל כשהגענו לרענן וייץ, שהיה אז מנכ"ל המחלקה להתיישבות של הסוכנות היהודית, מצאנו אותו חסר סבלנות לחלוטין: "מה עין יהב? אנחנו החלטנו לתת את השטח הזה לעיבוד ליטבתה".

חגי פורת ובנו זיו

כך חיזרנו על הפתחים כמעט שנה, ואז יזמנו שוב ישיבה עם הנהלת המחלקה להתיישבות של הסוכנות. ביקשתי מאורי גלבוץ, ששימש מנהל המחלקה להתיישבות של מפא"י, שיבוא ויסייע בידי באותה ישיבה שהתקיימה בתל-אביב.

רענן וייץ ניהל את הישיבה שכללה כ-15 משתתפים. את אורי גלבוץ הזמינו פנימה וממני ביקשו להישאר בחוץ. אחרי חצי שעה לא נעימה קראו לי פנימה. בהתחלה ניסו לשכנע אותנו לוותר על הרעיון ולעבור להתיישב במקום אחר שיש בו סיכויים מבטיחים יותר לקיומו של יישוב חקלאי. לבסוף הסכימו חברי ההנהלה לאשר את הקמת הנקודה רק לאחר שהבטחנו בשם תנועת המושבים, שאת המושב הבא נקים במיקום "נורמלי". כמו כן אמרו לנו חברי הנהלת המחלקה כי הצבא מסרב להמליץ על הקמת היאחזות בעין יהב, ככל הנראה מתוך חשש שיצטרך לשלם עבורה. סיכמנו עם בני שיחנו כי יאשרו את הקמת הנקודה לאחר שנביא מכתב המלצה מהרמטכ"ל או מוטב משר הביטחון. יצאנו מהישיבה וטלטלנו את ראשינו. ידענו שהרמטכ"ל יסרב להמליץ על הקמת הנקודה, ואיך ניתן למצוא את ראש הממשלה ושר הביטחון ולהיפגש עמו ביום שישי בשעה 11:00? אורי הציע שנלך למשרדו של בן-גוריון וננסה שם. אין ספק שמן השמים סיעו בידינו — כשהגענו למשרדו של בן-גוריון מצאנו ישיבה של "חברינו", כל שרי מפא"י ובראשם בן-גוריון. חיכינו שהישיבה תסתיים. כשאחרון השרים יצא, ניגשנו בדחילו ורחימו לשולחן שליידו ישב בן-גוריון. אמרתי: "אנו מגסים להקים יישוב בעין יהב ונתקלים בקשיים. נוכל לדבר אתך רגע?" "בוודאי" הוא ענה. סיפרנו לו על תלאתינו ועל סירובו של הצבא להמליץ על הקמת היאחזות בעין יהב. פניו של בן-גוריון האדימו מרוגז: "הגידו מה שם האיש" אמר. לא רצינו לציין את שמו של הרמטכ"ל ומלמלנו: "הצבא". בן-גוריון הכועס הלם באגרופו על השולחן והפטיר: "מה, גם לצבא חדרה כבר הכירוקרטיה הזאת? הגידו שם האיש", ושוב מלמלנו: "הצבא". "הם אינם רוצים לתת מכתב — אז אני אתן מכתב"

ממול: שתי תמונות מטקסט האיזרוח של האחזות עין יהב, 1962 במקום בו נמצא היום פארק ספיר, בנוכחות ראש הממשלה דוד בן-גוריון

למעלה: דוד בן־גוריון וואשתו פולה בעת ביקור בעין יהב
למטה: דוד בן־גוריון ושמעון פרס (עומד מאחוריו) בעת ביקור בעין יהב

דוד בן־גוריון ומשה דיין
(שר החקלאות) בטקס
האיזרוח של האחוזות
עין יהב, 1962

אמר. השעה הייתה קרוב ל-12. שאלתי חרש: "מתי ניתן לקבל את המכתב?" ונעניתי בפסקנות: "מה פירוש מתי? היום". נכנס הנהג ושאל: "נוסעים הביתה?" ובן־גוריון ענה: "לא, למשרד". אני נדחק בשאלה: "אפשר לנסוע אתך?" ובן־גוריון עונה: "וראי". לקחוני שומרי הראש, ארזוני ביניהם במושב האחורי, ו"היידה" נוסעים.

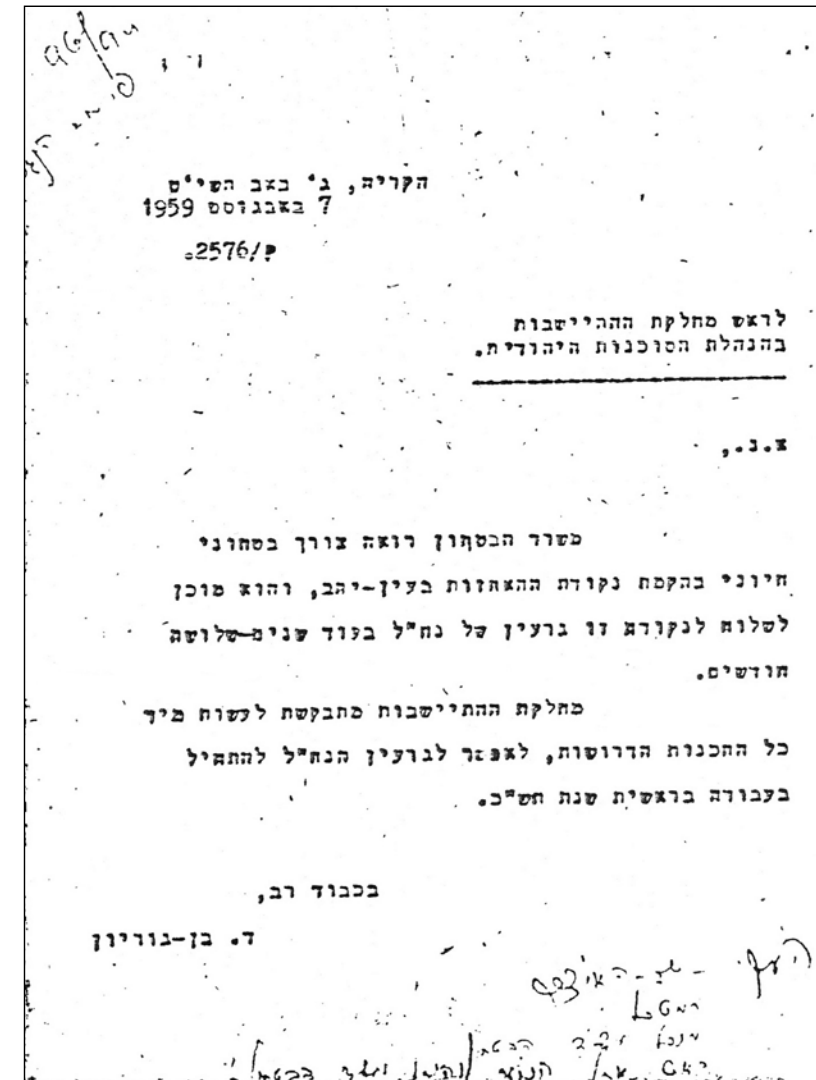
הגענו למשרד ראש הממשלה בתל־אביב, שהיה בבית טמפלרי קטן במתחם משרד הביטחון בקריה. בן־גוריון נטל נייר, כתב עליו ונתנו לי כשהוא שואל: "זה טוב?" במכתב היה כתוב: "משרד הביטחון רואה כחיוני הקמת האיחוזות בעין יהב בשנה הנוכחית" והוא פנה לסוכנות לעשות את כל ההכנות הדרושות מיד. לא היה צריך יותר, זה היה נפלא. מלכה הדפיסה, בן־גוריון חתם כשר ביטחון, קיפל את הדף, הכניסו למעטפה ומסרו לידי. אמרתי "תודה רבה" ונעניתי בתמיהה: "בעבור מה?" נשאתי רגליי ורצתי למשרדי הסוכנות. הישיבה נמשכה עדיין. לא נכנסתי אלא ביקשתי מהמזכירה להעביר את המכתב לרענן. כעבור דקה שמעתי חריקה נוראה של כיסא, דלת החדר נפתחה ורענן בפתח, נרעש ונרגש, "מה המכתב? ממי המכתב? מה המכתב?" קמתי ונכנסתי לחדר. לרענן הייתה מחברת עבה ובה היה רושם את הפרוטוקולים ואת ההחלטות. אמרתי: "עכשיו כתוב את ההחלטה במחברת". רענן השיב: "אין צורך, החלטנו" ואני בשלי "כתוב", והוא "למה אתה עושה לי את זה, זה בסדר". ואני "כתוב שהחלטתם". היושבים מסביב לשולחן החלו מחייכים בחשאי, לא היה להם נוח, ורענן, כמי שכפאו שד, כתב בספר את ההחלטה.

רענן מצטייר כאן כאיש קטן וחסר סבלנות, אבל איני חושב שמישהו היטיב להבין יותר ממנו את הדינמיקה של יישובים כפריים קטנים, ולמדתי להכיר ולהעריך את חכמתו.

למיטב הערכתי והרגשתי, בלעדי בן־גוריון לא היה לנו סיכוי; לא רק לעצם הקמת האיחוזות, אלא גם לקבלת החלטות מכריעות בשנים הראשונות. כאשר רוב הסוכבים אותנו היו מוכנים להמר בראשם שלא נשרוד, ניחן בן־גוריון ביכולת הבחנה בין האפשרי לבלתי אפשרי, במבט מרחיק לכת ובחזון. אישית היה חשוב לי המפגש אתו ובוודאי הושפעת מאוד מגישתו לנגב. בשנים הראשונות עמדנו בקשר הדוק אתו ועם הסוכבים אותו, נעזרנו בהם רבות והם העריכו אותנו.

לדוגמה: בטקס העלייה על הקרקע, בנובמבר 1959, עם הקמת ההיאחזות ובואו של הגרעין הראשון, גרעין "נאות", הגיע בן-גוריון לטקס ובדברים שנשא הביע כמה מרחשי לבו: "אחרי הליכת נוער המושבים ליישובי עולים, זה נראה לי המעשה החשוב ביותר שנוער המושבים עומד לעשות". בעוברו בין שורות המסדר שאל שתי חיילות אם תתיישבנה במקום. אחת ענתה "ברור" והשנייה השיבה "אני מקווה". בן-גוריון השיב להן: אני רוצה לקוות שהמקווה תישאר בתקוותה ושהברירות תישאר בתוקפה".

לצבא היו חסרים קומנדקרים והנח"ל התקשה לקבל עבורנו רכב כזה, אף שהוא נכלל בתקן ההיאחזות. בן-גוריון קבע שעין יחב חשובה, והרכב הועבר. באותה תקופה היה מחסור באחיות בארץ. צה"ל היה מקבל מכסה מוגבלת מדי שנה וסירב להקצות לנו אחות ממכסה זו. בפגישה מקרית עם אשר בן נתן, מנכ"ל משרד הביטחון, סיפרתי לו על כך ולאחר זמן קצר הגיעה אלינו אחות. בערב פסח 1960, בעת שהייתי בדרכי לסדר המשפחתי בכפר יהושע, נחת בעין יחב, ללא הודעה מוקדמת, המסוק שהוביל את ראש המשלה לשדה בוקר. עשרת בני הגרעין הראשון של עין יחב עמדו לקראת שחרורם. הם ישבו על הדשא, ובמשך כחצי שעה ניסה בן-גוריון לשכנעם להישאר בעין יחב כאזרחים. עד היום איני יודע מה בדיוק אמר להם. מה שאני יודע הוא שבעוד שחגי ואני העזנו להציע להם "נסו שנה", לבן-גוריון היה ברור שהם חייבים להישאר לתמיד. כאזרחים בהיאחזות, חתרנו חגי ואני לפתח יישוב מהר ככל האפשר. ראינו במסגרת הצבאית בלם לפיתוח יישוב אזרחי. כאשר חברי הגרעין הראשון עמדו להשתחרר ושמונה מהם קיבלו את

מכתבו של דוד בן-גוריון אל ראש מחלקת ההתיישבות בסוכנות היהודית, 1959

הגרסה שהצענו "לסכן שנה מהחיים ולהישאר", פנינו לאגף הנוער והנח"ל במשרד הביטחון בבקשה לבטל את מסגרת ההיאחזות הצבאית ולהפוך את המקום להיאחזות אזרחית באחריותנו. מנינו אז 28 אנשים, ולא ברור היה כמה מחברי הגרעין השלישי יישארו לאחר שחרורם. נתקלנו בסירוב מוחלט של אגף הנוער והנח"ל בשל חשש שנלך לאיבוד ונתפור. איך נדאג לאוכל, איך נקבל שירותים רפואיים בבדידות הקיצונית בה חיינו ועוד כהנה וכהנה תהיות.

הכנו תכנית שכללה את כל תחומי החיים ופתרונות אפשריים לבעיות, ועדיין לא פג החשש. ביקשנו מבן-גוריון שיבוא. ישבנו על הדשא לשכנעו ונראה היה שאיננו מצליחים למשוך את תשומת לבו. אני זוכר היטב כמה נרגש הייתי ומרוכז כולי בניסיון לשכנעו, ופתאום שאל בן-גוריון "איפה גרים הצבאים?" אחרי שעניתי על שאלתו הבלתי צפויה המשכתי בדברות בנושא שדנו בו, ופתאום שוב: "מה הם אוכלים?" שוב נאלצתי לסטות מהנושא ולענות, ושוב להמשיך. על פניו של שמעון פרס, שישב מאחורי בן-גוריון, היה מתוח חיוך דק של מי שמכיר ויודע, ואנו גיששנו באפלה. התשובה שקיבלנו לאחר זמן קצר הייתה חיובית ונאמר לנו שבמסוק, בדרכם חזרה, ביקש ראש המשלה תשובות לכל השאלות שהעלינו מבלי להחסיר דבר, והתברר לנו שהשאלות התמוהות במהלך הביקור לא הפריעו כלל לתכליתיות, להתעניינות ולמשקל שייחס לנו.

נתקלנו בדפוס התנהגות דומה כאשר החליט להתפטר מן המשלה ועבר שוב לשדה בוקר. הזמנו אותו לביקור ולשיחה, ועל אף שהיה עסוק בכתיבה, נענה בחיוב. כשהחלה השיחה נראה היה שמחשבותיו תועות והוא שקוע בזיכרונות, אך פתאום אמר: "אני מכיר את מצרים, אני מכיר את הדור הצעיר במצרים, ואני אומר לכם שתוך עשר עד 14 שנים יהיה שלום עם מצרים". שנים מאוחר יותר היינו עדים לנחיתתו בארץ של סאדאת, נשיא מצרים, במסגרת לוח הזמנים של בן-גוריון.

בימים שהמו"מ על קבלת הפיצויים מגרמניה למדינת ישראל הסתיים ונקבע סכום של 500,000,000 דולר שישאל תקבל תוך עשר שנים, נקראתי ללשכתו של ראש המשלה. יצחק נבון, אז ראש הלשכה, אמר לי שראש המשלה מעוניין להקדיש את הסכום כולו לפיתוח הנגב, בניגוד לדעתו של לוי אשכול שר האוצר. נבון ביקש שאביא לבן-גוריון תכנית פיתוח כוללת.

היה זה, כמובן מעבר ליכולתי, ועל אף שקיימתי שיחה עם כמה פעילים בנגב הרחוק, לא יצא מכך דבר. מדוע הוא ביקש זאת מאתנו ולא ממומחים? כנראה משום שאנחנו העזנו לנסות ועשינו את הבלתי אפשרי.

הכיתה הראשונה בקרון רכבת שימש בית ספר בעין יחב